

Børn spiser de umodne frugtkranse som »katost«, »knaposte« (NSjælland, Brandsø; 7), »bitero« og »kauringer« (Sønderjylland; 8). Frugterne trædes på snor til »perlekranse«, »perlekæder« og »ringe« (9), sml. s. 337.

Fru Rundbladet Katost – malvafarvet robe, lilla med hvide striber *Knud Poulsen* (10); *Otto Gelsted*, Katost (11).

LITTERATUR: (1) 942 34(Bornh.1700-t); 189 4, 1820,170; 1012 1930, 95(o.1860); 1009 ny rk.2,1943 –46,293(Køgeegnen o. 1870); 305 34; 107 1948(Møn, Femø); (2) 841 1577,45b; (3) 123 2, 27; 191 1,1925, 138; (4) 398 1806,644; (5) 228e 3,464; (6) 784 254; (7) 657 19/12 1934; 519 66; (8) 239 1921,87f; (9) 251 1934,107; 634 12196 (ØFyn o.1900); 107 1948 (Fejø); (10) 730d 150f; (11) 298i 74ff.

Stokrose, *Althaea*

Stokrose 1762ff, de iøjnefaldende blomster sidder i små klynger op ad en lang stiv stængel (stok); *stangrose* Jylland, Bornholm.

I ældre litteratur henføres stokrose og katost til samme botaniske slægt og omtales under ét.

LÆGE-STOKROSE *Althaea officinalis*, en 60–130 cm høj og rank plante med fløjlsblød behåring, håndlappede blade og juli-september store lyserøde blomster. Hist og her på strandenge, navnlig i landets sydlige egne, måske forvildet fra (kloster-)haver.

Altea o. 1300, o. 1450 *dialtea*; *hvid katost* begyndelsen af 1500-t–1623, *stor katost* 1640, *ebeske* 1596–1678, *ibisk* 1648–1793 lånt fra *Hibiscus* med lignende blomster, *hovmod* 1608 også om andre planter med røde blomster; *læge-altea* 1648–1878, *ibsur* o. 1700 og *jakobsblomst* 1820 måske omtydning eller oversættelse af tysk *ibischkraut*.

ALMINDELIG STOKROSE, *Althaea rosea*, bliver indtil 3 m høj og har store silkeagtige blomster, fladt tragtformede eller fyldte i mange farver, også næsten sort.

Blev for tre århundreder siden dyrket »allevegne i haver i landsbyerne og i købstæderne« (1648; 1), nu ofte plantet ved mure og bindingsværksbygninger (»bondehuse«), navnlig på Fyn. Fra o. 1870 blev stokrosen angrebet af en rustsvamp (2).

Rose 1546, *romersk katost* 1546–1648, *katost-rose* 1577–1648, *landrose* 1594–o. 1700, *vinter-*

Stokrose. (ES).

rose 1594–1867, *bonderose*, *bønderrose* 1645ff, Sønderjylland (burrose), Fyn, Falster, Bornholm, *høstrose* o. 1650–1867, *havepoppel* 1696, se katost s. 337, *landsbyrose* o. 1700, *pinserose* 1770, *havekatost* 1769–74, *katost* og *kattestol* 1772, *poppelrose* 1878, *bedstemors trøst* NV-Fyn (3).

LITTERATUR: (1) 697 283; (2) 919 5.1,1874,481f; (3) 689 1,65-67; 228e 1,144; 363 12/11 1925.

LÆGEMIDLER

Som lægeplanter nævnes (oftest) læge-stokrose og almindelig stokrose.

Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): vand- eller vindekokt af blomsterne renser sår, blomsterne knust med vin lægges på smertende bagdel (hæmorroider?) og kvæstelser; roden kogt med svinefedt opbløder og læger bylder, hjælper senerne. Vinafkog af rødderne drikkes mod blodsot = dysenteri, det uddriver efterbyrden, hjælper for blæresten; frøene knuses med eddike og olie til salve på pletter; dekokt i vin og vand drikkes som modgift; den knuste plante kogt med honning heler sår og opbløder hårde; bladene kogt med olie lægges på giftige bid og brand-sår.

For epilepsi bruges en salve med bl.a. læge-stokrose (o. 1450; 2).

Henrik Smid 1546ff (3): mælke- eller vindekokt af almindelig stokrose (urt, rod eller frø) drikkes mod hoste; læger lungesår, svindsot, patienten bør spise bladene, rødderne eller frøene i maden. Men mest anvendt er læge-stokrose: roden kogt i vin eller honningvand drikkes for brystets, lungernes og alle indvortes sår, er god for hele maven, læger tarme såret af blodsot og anden kolerisk vædske, samme kraft har destilleret vand af planten; drikkes med vin for trangbrystighed, rodstykker kogt i mælk eller vand bruges til grødomslag på bylder og hævelser. Bladene eller en olie deraf læger biers og bremsers stik. Vandafkog af roden blandet med terpentint, svine- eller gåsefedt anbringes i vagina for at stille livmoderens og brystbylders store hede. Eddikeafkog af rod eller frø holdes i munden for tandpine. Iøvrigt samme anvendelse som katost, s. 337f.

Simon Paulli 1648, 161, 284f: læge-stokrose kogt i vand lægges på mave og ryg for at stille kolik- og nyresmerter, et afkog bruges som klyster. Bladene kogt med kamilleblomster i mælk lægges på brystet for smerter af sidebylder (lungehindebetændelse?). For smertende hæmorroider bades underlivet med mælkeafkog og de

kogte blade pålægges. Frøene indtages med drik og blandes i klyster for at uddrive nyregrus og læge blodsot. Slim af frøene blandet med rosenvand stiller smerter i brandsår; knuste frø blandet med olie og eddike og gnedet på huden værner mod stik af gedehamse, bier og edderkopper. »Dersom det sker, at kvindekønnet bliver solbrændt«, da er bedst at gnide huden med rosenvand, hvori er opblødt stokrosefrø, »thi da får de deres ansigts dejlighed igen, hvilken næst tugt og blufærdighed bedst af alt det, de har i verden, klæder kvindekønnet«. Man kommer roden i klyster for blodsot. »Der er nogle kvinder, som har lært med disse dobbelte katost-rødder at hele og læge de sprækker, som er i brystet« (mamma), idet de gnider dem dermed; samme kvinder véd også at bruge rødderne i omslag på bryster hævet af sammenløbet mælk. Iøvrigt tilberedes på apotekerne mange plastre og salver af denne plante. En sirup heraf berømmes for nyresmerter. Knust med vand og stillet under åben himmel, til det bliver tykflydende, får man et lægemiddel mod koldesygge = malaria, blodsot, diarré m.m. Det er almindelig kendt, at apoteker sælger en althæa-salve, der »læger de smerter i brystet, som skyldes kulde«, blødgør også den hårde lever og milt, senerne, stiller nyresmerter og »borttager den blå eller gule farve, som man har, når man har stødt eller slået sig knuder i panden«. – Almindelig stokrose: mælkeafkog af blomsterne til mundskylning, »når kirtelen og drøbelen i halsen er befængt med hede« (betændt); tørrede og knuste blomster blandet med honning og alun gvides på fordærvet tandkød, også anvendt mod skørbug.

Barn med »dørspænd« (pådraget ved at gå gennem dør, som person spænder over) gvides mod-sols med grøn althæasalve (Læsø; 4).

Stokrose indgår i et klyster til barselkvinder (1693; 5), sml. s. 338. For hovedpine gvides panden med stokrose (6), for kolden = malaria er givet althæasaft blandet med katteblod (7). Althæasalve var komponent i råd for stivhed (8), indgik i smertestillende salve på stød og slag, opblødte hårde knuder og sener (9), endvidere i salver til indgnidning af forstrakte sener (10); en »senesalve« med stokrose udleveres stadig på apotekerne. Gigtsmertende steder gvides med en blanding af stokrose, laurbær og slangefedt (11) og med althæasirup, mandel- og bævergejlolie, eller midlet indtages (12). Rodens substans althein anvendes nu til fremstilling af et gigtmiddel (13). Althæasalve er bestanddel af middel for værk og krampe (14).

Althæasalve indgår i middel for trangbrystighed (15). Dekokt af rødderne drikkes mod blodgang = dysenteri (16), sml. s. 338; roden kogt med honning i valle drikkes mod vattersot (17), althæasaft nævnes i sammensat middel for blæresten, roden i do. for nyresten (begyndelsen af 1700-t; 18) og i pulver mod blodpis (19), koges i ølbærme til drik for »koldpis« (11).

Rodslimen anvendes mod maveonder og brystsvagheder (1806; 20). Althæasirup m.m. blandes i en vin til halsgurgling (5). For hoste, især børns kighoste, gives vandafkog af althæa- og lakridsrod tilsat salpeter (1874; 21), drikkes al-

thæa- og hyldesirup i øl (22). Roden er bestanddel af en brystte; dens slimopløsende saft og »althæabolsjer« bruges mod (navnlig småbørns) hoste (23).

På halsbylder og smertende hals gnides althæasalve blandet med hvid liljeolie (22); for halsbylder tages mælkeafkog, mod smitte bæres blomsterne om halsen (24), vandafkog af »alle slags bønderroser« bruges til gurgling af halsbylder (25).

Når tænderne bryder frem, bør børn tygge på et stykke althæarod kogt i honning (26); betændelse ved smertende tand bades med althæate og bittermandelvand (27).

Farmakopeen 1772 anfører blomsterne af almindelig stokrose, rod og blade af læge-stokrose.

Althæasalve og laurbær, salven og bulmeurtolie gnides på koens sprukne yver og patter (6), salven på hestens sprukne og fibel; planten indgår i råd for dens stivkrampe, roden i omslag på benbrud; nævnt i middel for hestens kolik og keratitis (øjnelidelse); stokroseknopper og svinefedt m.m. lægges på dens bylder, hævelser etc. (28). Uskrællet althæarod anvendes i veterinærmedicinen (29).

LITTERATUR: (1) 343 28f,110f jf. 257f; (2) 348b 52,91; (3) 841 1577,45b,46,47; (4) 644 224; (5) 488o 291,294; (6) 328f 1,218,220; 161 1906/23: 1112, (7) 488 6,1883,384; (8) 488o 248; (9) 488o 247; (10) 488o 246f; (11) 328f 1,202,205; (12) 488o 231,232, 236; (13) 304 119; (14) 488o 256; (15) 488o 276; (16) 488o 223; (17) 488o 209; (18) 488o 270,272; (19) 348 86; (20) 398 1806,643 og 1821,741; (21) 573 1,62; (22) 488o 136,139; (23) 304 315f; 599b 1, 40; (24) 488o 119; (25) 273 184; (26) 82 24 jf.25 (althæasirup); (27) 750 1861,167; (28) 83 28,43,54, 93,97,119; (29) 596 65.

ANDEN ANVENDELSE

Almindelig stokroses mørkerøde blomster anvendes til vinfarvning (1), den anbefales som bifoderplante (2). Der blev o. 1830 forsøgsvis fremstillet tekstiltaver (hampeerstatning) af stokrose (3).

Frøene kan ses på bånd til pailletter, i hårsøjfer og pyntebånd af fløj, anbringes på bæltter, tasker, nakkekam osv. og trædes på snor skiftevis med små halmstumper til »perlekrans« (4).

Udtræk af stokrosens rod er helt op til vor tid blevet anvendt mod børns kighoste og andre brystlidelser. Tegning af Vilhelm Pedersen til H. C. Andersens eventyr »Historien om en moder«.

Overfor: Dansk landsbyidyl med blomstrende stokroser. Maleri af H. A. Brendekilde: »Lille mis skal i plads«, ca. 1920.

Man mente på Sjælland, at stokroserne værnede mod lynnedslag (5).

LITTERATUR: (1) 304 471f; (2) 86 8,1864,68ff; (3) 661 7,1830,307f; (4) 436 4,6,24; (5) 594 112; 228e 3,584.

PROSA OG POESI

Frøken Stokrose i blidt barnenumseblegrødt *Knud Poulsen* (1). En vagt af ranke gardister *Sophus Schandorph* (2).

Loen vi pynter med blomster og blade, · vi har georginer og bonderoser nok. *Adolph Recke* ved *Mads Hansen* 1868.

Stokroser står ved væggenes brune stolper; · løfter som vagt for dette fuglebur · de sorte og de lila blomsterkolber *Valdemar Rørdam* (3). Stokrosen klatrer i middagsvarme · langs kønrøgssolper og klinet væg · op for at slynge de lådne arme · i tagets tjavsede oldingeskæg *Jeppe Aakjær* (4). Stokrosens hoved banker mod min rude *Arne Hall Jensen* (5). Dejlige stokroser drømmende står · langs murene her i en gammel gård · i sol og i tagdryppets væde · Stokrose, bondeblomst, regnet så lidt, · hæver sig kongeligt stolt og frit · stænglen mod blændende himmel; · dit blændende farvespils strålende pragt · fordunkler dog dronningens pralende dragt – · du kæmpe blandt blomsternes vrimmel! *Kristen Beck* (6). Blødt blafrer stokrosens bændler *Jørgen Vibe* (7); en gammeldags blomst, der fortæller, · at ynde er mere end pragt *Thorkil Barfod*.

LITTERATUR: (1) 730d 151; (2) 803 1; (3) 789h 32; (4) 1002h 12; (5) 429 39; (6) 278 2,1929,145; (7) 967g 16.

